

LUDMANN MIHÁLY

A NAGY HÁBORÚ A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

A Nagy Háborúról sokféleképpen írtak már, a Trianoni Szemlében levő tanulmányokból is sokféle megközelítésben ismerhetjük meg az eseményeket. Megszokott és természetes, hogy a történettudomány tölti be a vezető szerepet, hiszen keressük az okokat és szeretnénk megérteni, hogy mi miért

úgy történt, ahogyan ezt ma már tényként ismerjük. Azonban az is fontos, hogy a tudományosság objektivitása mellett vallatóra fogjuk az ebben a korban készült műalkotásokat, legyen az akár irodalmi vagy képzőművészeti mű, mert ahogyan Schelling megfogalmazta, a művész rálát egy olyan világra, amelyben a lényeg jelenik meg, és ebből a maga eszközével meg tud mutatni valamit a hétköznapi embereknek is. Ezért most mi is azt tesszük. Néhány olyan művet vizsgálunk meg, amelyet olyan művészek készítettek, akik részt vettek a Sajtóhadiszállás tevékenységében. Mert ezekben a műalkotásokban ott van a személyes megélés.

A SAJTÓHADISZÁLLÁS ÉS SZEREPLŐI

A háború kitörése után nem sokkal megalakították a Császári és Királyi Sajtóhadiszállást (K. u. K. Kriegssoersquartier), amelynek célja a hátszország informálása volt a hadszíntereken lejátszódó eseményekről. Kezdetben

csak négy képzőművész tagja volt, báró Mednyánszky László, Vaszary János, Vadász Miklós és Kandó László. A háború végén már több mint háromszáz festő és grafikus volt, aki elmondhatta, hogy hozzájárult ahhoz, hogy a háború világát hozzátétőlegesen tízezer műben megörökítették. Ennyi alkotás készült öt év alatt, de valószínűleg, hogy ennél is több. Nem mindenki volt azonban tagja a Művészcsoporthoz (Kunstgruppe), mert voltak olyan művészek, akik besorozott katonaként szolgálva örökítették meg bajtársaikat és a háborús hadszíntereket. Ugyanakkor vendégművészek is voltak, mint Rippl-Rónai József, ő csak hat heti vendégséget töltött 1916-ban az olasz fronton, és hasonló volt Körösfői-Kriesch Aladár 1918-as utazása is. 1915 végétől kezdve azonban minden olyan festőt, grafikust és szobrászt, akinek az előéletében igazolható volt, hogy művészeti tevékenységet folytatott, azt a Művészcsoporthoz osztották be. Így került a Sajtóhadiszállásra Márton Ferenc, Ferenczy Valér, Bardócz Árpád, Vesztroczky Manó és Conrad Gyula. A rangidős minden kétséget kizáróan báró Mednyánszky László (1852–1919) volt.

Mednyánszky László az egyik legtermékenyebb hadifestő volt, aki mindegyik hadikiállításán részt vett. Akadémikus műveltségű festő, ő még a régebbi generációhoz tartozott (a hadifestők jelentős része az 1880-as évek körül született). Kora miatt különleges engedéllyel került a hadszínterre, gróf Tisza István miniszterelnök személyes ajánlására, aki meguntta már, hogy az idős művész ezzel a kérésével zaklatta. Mednyánszky először a galíciai, majd a szerbiai s végén az olasz fronton rajzolt. Művészi pályájának kezdetén főleg csak a tájak érdekelték, a barbizoniak és Corot festészetének hangulata jelent meg bensőséges és meditatív tájképein. Emellett különösen vonzódott a csavargók világához, azonban nem romantikus attitűddel, hiszen maga is együtt élt velük. A

háború az ő számára ennek a kettőnek a szintézisét jelentette. A táj, amelyben végtelen hosszúságban vonultak a trének, a természet sokszínűsége és az emberi kiszolgáltatottság és nyomor együttes megjelenése új ihlető forrásává vált a művészetének. Módszere a hagyományos akadémikus eljárást követte. Néhány vonallal és folttal a vázlatlapon rögzített egy témát, majd a részletekről is külön rajzokat készített. A színeket részben színes ceruzával, vízfestékkel vagy felírva jelölte. A végső kép mindig a műteremben készült el, a vázlatok alapján megkomponálva.

A kiállításon szereplő három rajzon az előkészítő fázi-

Mednyánszky László: Őrszolgálatosok

sok láthatók. Az első egy ceruzarajz, amelyen lövészárkok és katonák foltjai látszanak. Egyszerűen csak rögzíteni akarta a fontosabb formákat és arányokat. Pecsétén olvasható: *Mednyánszky hagyatékából, 1919.*, tehát halála után a bécsi műtermében leltárba vett egyik rajzáról van szó. Ennek a papírlapnak a másik oldalán látható a következő rajza. Ez is grafitceruzával készült

vázlat, amely lövészárkokban levő három katonát ábrázol. Ennek a célja is a térbeliség rögzítése volt. Ez alapján, tehát ezt a vázlatot felhasználva Mednyánszky festett egy olajképet, amely ugyanígy a lövészárkokban álldogáló honvédeket ábrázol. Az *Őrszolgálatosok* című barna-fekete ceruzarajzán két katona van. Az egyik modellt ül a festőnek, jól látszik karakteres arca, a másik pedig alszik. A portrészzerűen megrajzolt honvéd jól mutatja a festő felkészültségét az arc ábrázolásában. Akit lerajzolt, bizonyára örült neki, hogy egy híres festő megörökíti. A társa alszik. Őt rövidülésben ábrázolja a művész, a bakancsának talpát láthatjuk és valamennyit még belőle. A színezett rajz így hiteles pillanatfelvétel.

MI TÖRTÉNT A KÜLÖNBŐZŐ FRONTOKON KÉSZÜLT MŰVEKKEL?

Természetesen a fronton nem volt megfelelő lehetőség igényes nagy művek megfestésére, ezek a műteremben történtek. Emiatt a művészek időnként szabadságra mentek. Aki a Sajtóhadiszállás művésze volt, annak kéthetente egy művet be kellett szolgáltatnia a képgyűjtő állomásokon, amelyekből válogatás után kiállítást rendeztek. Ezek a Császári és Királyi Sajtóhadiszállás kiállításai voltak, először 1915 októberében Bécsben, majd 1916 januárjában Budapesten rendezték meg. Ez utóbbin 802 alkotást mutattak be. Ez fontos esemény volt, a művészet seregszemléje, hiszen sok száz festő és grafikus dolgozott a fronton. A Sajtóhadiszállás kiállításain fontos szempont volt, hogy minden frontról lássanak a nézők képeket. Előfordult, hogy a művészek önállóan is bemutatották alkotásaikat, mint Rippl-Rónai az Ernst Múzeumban. Azonban nemcsak ő, hanem sokan mások is, mint például Bardócz Árpád, aki az Akvarellisták és Pasztellfestők Kiállításán 1917-ben Kemény Nándorral közös kiállításon is bemutatott fronton készült képeket.

MI JELLEMZI A MŰVEK STÍLUSÁT?

A háború kitörésekor már az avantgárd végén járunk, tehát túl a kubizmus, futurizmus, expresszionizmus, konstruktivizmus formabontó kísérletein. Ebből a sokszínűségből a kiállításokon kevés jelent meg. Ennek oka nem a cenzúrában rejlett – mert maga Hoen Miksa, a Sajtóhadiszállás parancsnoka is fontosnak tartotta kiemelni, hogy a stílusok sokszínűsége a kiállítások erénye –, egyszerűen a művészek igyekeztek egy számukra új világot látvány szerint megragadni. Fontos szempont az is, hogy a magyar művészek jelentős része a nagybányai poszt-

impreszionizmus világában alkotott, másokat a realizmus iránti elkötelezettség jellemzett. Akiket a francia kubizmus megérintett, azok jó része elsősorban ennek a korai időszakára jellemző cézanne-i hagyományt folytatta.

HOL KÉSZÜLTEK A KÉPEK?

A helyszínek változtak és az újabb frontok ezt bővítették. Első szintér a szerb front volt, majd nagy szerepet kapott a véres és elnyúló küzdelem miatt a galíciai front. Az 1916-os erdélyi román betörés is fontos témája volt a művészeknek, de az utolsó jelentős hadszíntér az olasz front volt. Galícia, az orosz front érthető okok miatt sok feladatot adott a művészeknek, mert a háború elején itt voltak a leggyilkosabb ütközetek és súlyos vereségek, aminek következtében az oroszok elérték a Kárpátokat is.

Az orosz fronthoz kötődik *Turi Jobbágy József: A Szur-*

may hadtest parancsnoki épülete Volhíniában című 1915-ben festett képe. Volhínia Galáciától északkeletre fekvő terület, amely 1915 nyarán a gorlicei áttörés után került a magyar csapatok ellenőrzése alá. Szurmay Sándor védte az oroszokkal szemben az Uzsoki-hágót, majd részt vett a gorlicei áttörésben. Volhíniában rendezkedett be, és itt érte 1916 júniusában a Bruszilov offenzíva.

Borongós, őszi hangulatú kisméretű olajfestmény (10,5x17cm). A háttérben egy klasszicista stílusú kúria-épület látszik, amely parancsnoki épületként szolgál. Erre nem sok minden utal, csak középtájon a sziluett-szerűen jelzett őr alakja. Emberi létesítmény nincs és a katonán kívül más nem érzékelteti, hogy háború van. Turi Jobbágy József festészetében elsősorban az épületek kaptak nagyobb hangsúlyt, mint itt is látható. A háború után szívesen festette a Tabán házait és utcáit s néha ezeken is ábrázolt embereket is. Festészetére hatott az impresz-

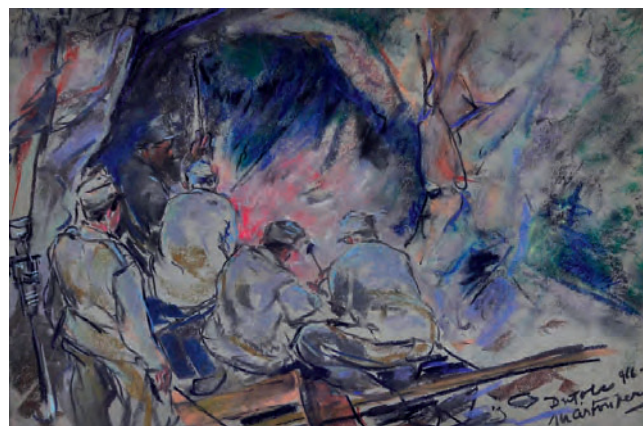
szionizmus, de művészete lényegében a realista festészet világában maradt.

Szintén a galíciai fronton készült *Frank Frigyes* (1890–1976) *Szieszta* című rajza (Jelezve: Frank Frigyes: Orosz harctér, 1916). Ceruzarajz, mely egy földbe rejtett bunker ábrázol, amelyhez szűk árok vezet, a végén ajtószerű bejárat. Itt üldögél egy katona, aki – ahogyan a cím is mutatja – kijött pihenni a szabad levegőre. A bunker tetején a kémény arra utal, hogy itt emberek tartózkodnak, míg a másik oldalon kis fák nőnek.

Frank Frigyes 1916–18 között különböző hadszíntereken teljesített szolgálatot. Részt vett a II. Sajtóhadiszállás kiállításán 1917-ben. Itt egy olajfestményt állított ki *Tábori konyha Chorlupyban, Wolhinia* címmel (ma: Horlupi, Volhínia, Ukrajna). Frank a háború után aktív szerepet vállalt a magyar művészeti életben, ezenkívül sokat tartózkodott és alkotott Párizsban is. Elsősorban portrékat, tájképeket és csendéleteket festett.

A szerb fronton az életműben is jelentős alkotásai Mednyánszky Lászlónak és Márton Ferencnek készültek.

Márton Ferenc (1884–1940) napjainkban kevésbé is-

Márton Ferenc: Dutola

mert, méltatlanul elfelejtett művész. Csíkszentgyörgyön született, Csíksomlyón és Kézdivásárhelyen tanult, majd Budapesten a Mintarajziskolában rajztanári diplomát szerzett. Tanulmányait Bécsben és Drezdában folytatta s megérintette őt a szecesszió és a német expresszionizmus szellemisége is. Erről tanúskodnak első jelentős alkotásai is, mint a *Csíki székelgyátkötők* és az *Erdőirtás Csíksországban* című. Ez utóbbit 1913-ban a Múcsarnokban mutatta be. A Nagy Háborúban az elejétől a végéig ott volt. Az orosz, szerb és olasz fronton mintegy három ezer rajzot, vázlatot és festményt készített, amely igen tekintélyes mennyiség. Ennek köszönhetően részt vett valamennyi budapesti Sajtóhadiszállás kiállításán. Az

első kiállításon nyolc művet, a másodikon négyet mutatott be, ezek közül az egyik a *Pergőtűz a Monte San Michelen 1916. augusztus 6.* című. Ekkor készülhetett az itt bemutatott kitűnő festménye, a *Dutola* című alkotása (1916, 32x46 cm). Ez pasztell, amelynek a felületét néhány helyen befestett részlettel gazdagította. Kitűnően és bravúrosan formálja az alakokat, négy, háttal ülő, álló katona alakjáról van szó, szürke, ultramarinkék és rózsaszín kontrasztokkal megjelenítve. Ez a könnyedség, festőiség is jól mutatja, hogy felkészült alkotóról van szó.

Márton Ferenc a háború után Budapesten telepedett le és az Uj Magyarország című újság rajzolója lett. Együtt alkotott Medgyaszay István építésszel – aki a lebergi és a Margit-szigeti hadikiállítás építészeti tervezője volt* – és az általa tervezett színházak és lakóházak sgraffitóit több esetben Márton rajzolta meg. Márton Ferenc sokoldalúságát jól jellemzi, hogy kitűnő szobrász is volt. Az ő műve a mai Fővám téren álló, 1938-ban felavatott *I. honvéd és népfölkelő gyalogezred emlékműve*. Ma már csak a csonka, a két küzdő katona nélküli emlék látható, mert 1948 októberében a szobrokat eltávolították és megsemmisítették. Márton Ferenc nem túl idősen, váratlanul halt meg. A Kerepesi úti temetőben helyezték végső nyugalomra.

A Monarchiának haditengerésze is volt, amelynek fő állomáshelyei az Adria-tenger partján voltak. *Vesztróczy Manó* (1875–1955) *Pola* című, 1918-ban készült festményének a témája az Isztria déli részén levő kikötőben állomásozó hadihajók. Vesztróczy Manó felkészült művész volt, aki kezdetben Budapesten a Mintarajziskolában tanult, majd Münchenben, ahol többek között Hollósy Simon is a mestere volt. 1899 nyarán Nagybányán festett, a Hollósy-szabadiskola növendékeként. 1905-től 1909-ig Benczúr Gyula mesteriskolájában folytatta a tanulmányait. Képeire a nagybányai festők és Hollósy késői festői világa hatott. Ezt láthatjuk ezen a művén is. A polai (ma Pula) kikötőben levő nagy hajó egy polgári teherszállító jármű, amely előtt gyorsnaszád látható, melynek fontos jellemzője a löveg. A hajó nevét a vakkeretre írta rá a festő. Impresszionista felfogású mű, a vízen tükröződés és a párás háttér is ezt mutatja. Látszik a part, a kikötő egy része, ám a részleteket alig lehet kivenni.

Jelentős helyszín volt az olasz front is, ahol többek között Rippl-Rónai és Körösfői-Kriesch Aladár is megfordultak. Mednyánszky utolsó alkotói helyszíne is itt volt,

valamint Márton Ferenc több kiváló műve szintén az olasz hadszíntérhez kötődik. Rajtuk kívül még sok festő hadifestői pályája ért itt véget. Itt is tevékenykedett *Vydareny Iván*.

Vydareny a Nyitra vármegyei Verbón született 1887-ben és az édesapjától tanult fényképezni. A Műegyetemen építészként végzett, majd a Wellisch Alfréd tervezőirodájában dolgozott. Ezért a háborúban a műszaki alakulatnál századparancsnokként teljesített szolgálatot. Megfordult a galíciai és az olasz fronton. Fényképezett is, de emellett szép számú rajzot és festményt is alkotott. Ebben korábban Rauscher Lajos és Székely Árpád segítette, valamint az olasz fronton Mednyánszky László, akivel furcsa módon került kapcsolatba. A hadvezetés 1916-ban az idős művészt Vydareny gondjára bízta, úgyhogy több hónapig Mednyánszky Vydareny barakkjában lakott. Vydareny itt bemutatott vízfestményén is látszik az építészeti érdeklődése. Akvarellje emeletes lakóépületet ábrázol, a fényvel megvilágított fal papír színű, az árnyékos kékes-lilás. A falakon

Vesztróczy Manó: Pola

zöld zsalugáteres ablakok, a bejárata – amely egy boltíves kapu – fölött balkon látható. A kapu előtt egy kardos katona és egy nő alakja. Az épület cserepezése olasz városrészletre utal. Vydareny 1919-ban a Nemzeti Szalonban rendezett Akvarellisták és Pasztellfestők Társaságának kiállításán szerepelt két képével, később azonban felhagyott ezzel az alkotási formával, a fényképészetnek szentelte életét. Szép kort megérve Budapesten halt meg 1982-ben.

* Lásd, Trianoni Szemle X. évf., 2018. január–június, 133–137. o.

Conrad Gyula (1877–1959) – a nevét néha *Conrádként* is írják, de a szignatúrákban ő rövid a-val írta, ezért használjuk mi is így – szívesen rajzolt épületeket és utcaképeket. Egy közép-európainak a balkáni városok és azok utcái egzotikus helyeknek számítottak, hiszen ez a terület nemrégén szabadult fel a török uralom alól, és ez erősen rányomta bélyegét a városaira. Egy budapesti művész számára különösen izgalmas lehetett, aki csak nyugaton, Münchenben és Párizsban, délen pedig Itáliában tett addig tanulmányutat. Furcsa, de a háború sok embernek kitágította a világát s ennek köszönhetően ismert meg olyan vidékeket és városokat, ahová talán békeben soha nem jutott volna el.

Conrad Gyula budapesti születésű művész, 1904-ben mutatkozott be a Múcsarnok tárlatán. A Nemzeti Szalonban rendezett grafikai kiállításon kétszer nyert állami díjat, a Múcsarnokban 1912-ben neki ítelték a grafikai díjat. A világháborúban katonaként szolgált, előbb a szerb, majd az orosz fronton, ahol a Bruszilov offenzíva idején megbetegedett s ezért hazaengedték. Ezután – értékelve a művészi előéletét – a Sajtóhadiszállásra osztották be. Haditudósítóként végigjárta az orosz frontot, majd a Balkánon, Albániában és az olasz fronton tevékenykedett. Itt készülhetett ez a ceruzarajza 1917-ben. A grafika címe: *Szanitécek dél-Tirolban*. Széttört vöröskeresztes szekerek, három olyan szekérponyva, amelyen rajta van a vöröskeresztes jel. Mellettük egy katona, szanitéc vizes vödörrel a kezében. A jelenetet emeletes házak keretezik. A rajz különlegessége, hogy németül olvasható rajta, hogy a grafikát cenzúrázták és engedélyezték, s így bemutatható. Ez a hivatalos kiállításokon szereplő minden mű esetében így történt, itt azonban ennek látható jele is van. A Sajtóhadiszállás 1917-ben 12 csoportból állt és ezek közül az egyik a cenzúracsoport volt, akik ezt az engedélyezési procedúrát végezték. Conrad 1918 szeptemberében a Nemzeti Szalonban 95 munkáját mutatta be, amelyek között olajfestmények, vízfestmények, színezett rajzok, tollrajzok, rézkarcok is voltak, de legnagyobb részük egyszerű grafitral készült ceruzarajz, mint az itt látható mű. A kiállított képek jól mutatják, hol járt. Néhány régi mű is szerepelt, amelyek még a háború előtti olasz úton készültek és Párizst is megidéztek, azonban a legtöbb műve a háború miatt bekövetkezett utazásainak élményeit mutatta meg. Karintia, Bukovina, Kárpátok és Dél-Albánia városai – mint Berat, Skutari – rajzolták ki az útvonalát. Ezekon kívül néhány portréja is kiállításra került és olyan haditechnikai eszközről készült rajza, mint a messzehordó ágyút ábrázoló grafikája. Conrad Gyula

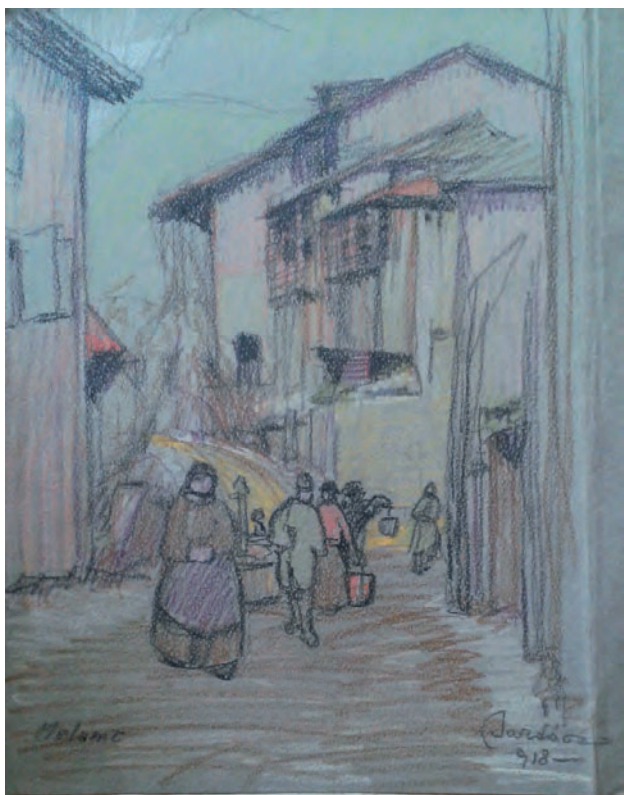
grafikai tevékenysége a háború után bontakozott ki teljességében. Festői rézkarcokat, sorozatokat készített, egyik legismertebb a *Magyar föld* című nyolcrészes sorozata, de más sokszorosító technikákat is szívesen használt, emellett könyveket is illusztrált.

MILYEN TÉMÁKAT JELENÍTETEK MEG A HADIFESTŐK?

Ahogy az eddig bemutatott rajzokon láthattuk, ebben szabad kezet kaptak a művészek, de a fő téma természetesen a háború volt. Érdeklődésüknek megfelelően válogathattak. Aki a tájat kedvelte, az rajzolhatta és festhette azt. Itt sokféle variáció lehetett. Mednyánszky végig megőrizte a visszafogott színezést, legfeljebb a rozsdavörös szín felé tolt a környezet színvilágát, ami számára összekapcsolódott a háborúval. A könnyed plein air közel állt Vesztróczy Manó festői világához. Turi Jobbágy képén szintén a tájképi hangulat az első, de ott az épület is fontossá válik.

Bardócz Árpád (1882–1938) is szívesen ábrázolt városképeket. Az itt látható műve 1918-ban készült grafitceruzarajz, néhány helyen színezve. Utcarészlet, emeletes

házak, kút és vízfordók, körvonalasan jelzett öt alak, elől egy nő, távolabb egy egyenruhás. A háttérben hegyvonalat egy-két vonallal jelezve. Bardócz is hadifestő volt, 1914 és 1918 között különböző frontokon fordult meg. A Nemzeti Szalonban az első Sajtóhadiszállás kiállításon, 1916 januárjában kettő művet mutatott be. Az egyik címe *Bombázott utca*, míg a másiké *Készülő lövészárkok*. Ahogyan a címük jelzi, természetesen fronton készült alkotásokról van szó. Ugyanebben az évben részt vett a Ma-

Bardócz Árpád: Vízfordók, utcarészlet

gyar Akvarellisták és Pasztellfestők Kiállításán is, ahol hét vízfestményt mutatott be, amelyek viszont a polgári élethez kapcsolódtak. 1917 májusában Kemény Nándorral közös kiállítása volt a Nemzeti Szalonban, ahol szép számmal voltak az orosz fronthoz kötődő képek is, mint a *Sadagora*, *Csernovitz* (a Prut folyó partján fekvő város, ma Ukrajna) és *Dorna Watra*, amely Bukovinában található. Ezek jól mutatják, hogy a városképek közel álltak hozzá, s később, a háború után szívesen festett budai és tabáni látványokat.

Nagyon fontos téma volt a háborús technika (amit az otthoniak nem láthattak) és a harci cselekmények megmutatása is. Ezek mellett természetesen maga a katona, alakja, ruházata és fegyverzete, a háború sérültjei és halottjai is, a honvédek mindennapi cselekedetei és termé-

szetesen ők maguk, tehát a portréjuk. Erre szép példa Mednyánszky színezett rajza és *Ferenczy Valér* (1885–1954) *Egy katona portréja* című ceruzarajza. Ferenczy Valér a nagybányai festészet vezető mesterének, Ferenczy Károlynak az elsőszülött gyermeke, aki folytatta a családi hagyományt és festőművészként tevékenykedett. Örökölt adottságának köszönhetően jó rajzoló volt és nagybányai szellemiségű tájakat is festett. Nagybányán, Münchenben, Párizsban és a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Tagja volt a MIÉNK-nek (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) és részt vett annak kiállításain, először 1908-ban. A Nagy Háborúban besorozottként, majd a Sajtóhadiszállás művészeként vett részt. Az első, 1916. januári kiállításon két művével szerepelt a Nemzeti Szalonban. Az egyik *Linsingen tábornok portréja*, a másik a *Hadi kórház kötözője* című rézkarc.

A *Honvéd portréja* című munkája ceruzarajz. Egyszerű, katonasapkás, bajszos, középkorú férfit ábrázol. Kicsit nyomott arányú, a homlok és fejtető alacsony. A tónusok alakítása tanulmányos, azonban az jól látszik, hogy gyors munka, egy rutinos művésznek nem több mint negyedóra. A többi kiállításon Ferenczy Valér nem szerepelt, de 1918-ban az Ernst Múzeumban gyűjteményes kiállításon mutatta be alkotásait. Az október 6-án megnyíló kiállításon a család négy tagjának képeit láthatta a közönség, Valér tájképeket és „kompozíciós rézkarcokat” mutatott be. A későbbiekben a rézkarcok jelentős szerepet kaptak az életművében. A portré nem csupán a rajzokban jelent meg, a szobrászok kedvelt műfaja is volt, és ennek köszönhetjük, hogy nemcsak az akkori közönség, hanem mi is láthatjuk az uralkodócsalád tagjait és a hadsereg vezető személyeinek arcát. A Margit-szigeti Hadikiállításán többek között IV. Károly, Zita királyné és József főherceg arcát láthatta a közönség.

A háború öt éve alatt a több száz besorozott művész tízezret meghaladó számú képzőművészeti alkotást, grafikát, festményt és plasztikát készített. Ezek közül választottunk ki néhányat, mert nagyon jól látható az egyéni művészeti látásmód továbbélése, a háború adta új témák és a kötelező, kényszerből született új világok kibontakozása. Ezek együttesen sajátos háborús művészetet teremtettek, amely utolsó volt az európai civilizációban. Az eltelt száz évben ebből csak nagyon kevés életműre figyelt fel a szakma és az érdeklődő közönség. Remélhetőleg ez most – a centenáriumi okán is – új lendületet kap. Ez a tanulmány ezt szeretné elősegíteni.